

Madách-kultuszretro

A Petőfi Irodalmi Múzeum *Madách Retro – A Tragédia színei 1964/2014* című kiállításáról

DEBRECENI BOGLÁRKA

A Petőfi Irodalmi Múzeum Madách Imre halálának 150. évfordulóján nem egy hagyományos, a szerző életútját és munkásságát szemléltető kiállítással várja a látogatókat. Amint a cím is mutatja (*Madách Retro*) a közelmúlt, pontosabban egy 50 évvel korábbi esemény, *Az ember tragédiáját* bemutató 1964-es tárlat került a kurátorok, Kovács Ida muzeológus, a PIM művészeti tárának vezetője és Sidó Anna, az intézmény fiatal művészettörténésze érdeklődésének fókuszába. E. Csorba Csilla főigazgató megnyitóbeszédében elmondta, hogy a Madách-kultusz szempontjából kiemelten fontos dátumnak számít a szerző halálának centenáriuma, hiszen a Nógrád megyében található csesztvei Madách-kúria és a szlovákiai alsósztrégovai kastély is ekkor kapott múzeumi funkciót. Mivel mindkét intézményt a közelmúltban újították fel – Csesztvén ezenfelül Kovács Ida készített nagyszabású, az egész életművet bemutató kiállítást Kemény Gyula látványtervezővel, a múzeum másik munkatársával –, nem tartották célszerűnek, hogy intézményükben is hagyományos kiállítást rendezzenek. Az 1964-es év azonban más szempontból is kiemelkedő fontossággal bírt. A kádári konszolidáció időszakában egyre több *Tragédia*-kiadás látott napvilágot, s bár az ideológusok, akik a három T jegyében kontroll alatt tartották a kultúrát, ezen belül az irodalmat és a képzőművészetet is, kétségeket tápláltak afelől, hogy milyen üzeneteket közvetíthet a magyar

társadalom számára a mű, engedélyezték annak színrevitelét, Major Tamás rendezésében,¹ illetve támogatták az illusztrációs kiállítás ötletét is.

A '60-as évek a magyar grafika fénykorának tekinthető, nemcsak azért, mert a művészek új technikákat, sokszorosított grafikai eljárásokat honosítottak meg hazánkban, hanem azért is, mert olyan kiváló mesterek tevékenykedtek ebben az időszakban, mint az iskolateremtő Kondor Béla, emellett felvirágzott a könyvillusztrálás művészete, a közönség pedig egyre nagyobb figyelmet szentelt eme (legkevesébé monumentális, ezáltal legkevesébé ellenőrzött) művészeti ágának. A PIM 1964-es pályázatára mintegy 15 művész kapott felkérést, hogy a korszak szellemiségéhez igazodva interpretálja a *Tragédiát*. Ebben a gesztusban természetesen benne foglaltatott az elvárás, hogy a Párt értelmezési metodikája szerint tárják fel a jelentésrétegeket. A felkért művészek két szabadon választott és egy a kiírók által megjelölt színhez készítettek illusztrációkat. A projektben nem mindenki kívánt részt venni, hárman elzárkóztak a feladat elől, annak ellenére, hogy megélhetésüket segítette volna egy múzeumi vásárlás, ami minden ehhez hasonló esetben bekövetkezett. Szász Endre, Gacs Gábor és Csernus Tibor így nem válaszolt a felhívásra, igaz, Csernus akkor már elutazott Párizsba, ahonnan később sem tért vissza, disszidált. Bálint Endre (az 1964-ben bemutatott darab látványtervezője), Feledy Gyula, Gy. Molnár István, Hincz Gyula, Kondor Béla, Lukovszky László, Martyn Ferenc, Pásztor Gábor, Raszler Károly, Szántó Piroska, Tóth Imre és Würtz Ádám azonban elvállalta a megbízást. Felettébb érdekes, hogy Kass János, aki már korábban is nívós illusztrációkat készített a műhöz, nem szerepelt a meghívott művészek névsorában. A másik kérdés, ami nem csak bennem, hanem Wehner Tibor művészettörténészben is felmerült², az, hogy mennyire lehet véletlen, vagy egyáltalán nem véletlen, hogy bár elkészült 49 grafikai lap, a színek közül kimaradt az V. (Athén), holott még az ideológiai szempontból leginkább vitatott, mondhatni „legkényesebb” Falansztert, és a szabadságeszmény legfőbb hirdetőjét, a párizsi színt is illusztrálták.

A létrejött alkotások között láthatunk akvarelleket, ceruza- és tusrajzokat, kollázsokat, montázsokat, litográfiákat, rézkarcokat és vegyes technikával készült munkákat is, melyek nagyfokú mesterségbeli felkészültségről tanúskodnak. Kevés a felszínes, patetikus hangvételű ábrázolás, stílusbravúr, ám annál több a *Tragédia* jellemző motívumait, a szárnyalást és a zuhanást, ezzel párhuzamosan az emberi létezés fontos kérdéseit, a felemelkedés és az elbukás dilemmáját tükröző kompozíció. Az értelmezés tehát túlmutatott az „elváráson”, a képzőművészek nem szorítkoztak a kötelező penzumok teljesítésére, hanem állást foglaltak, már amennyire a szabott keretek között lehetségesnek bizonyult.

A *Tragédia* mondanivalója minden korszakban, így a szocialista érában is aktuálisnak számított, a művészek és a befogadók számára sem volt

érdektelen, a '64-es sorozat mégsem vált széles körben ismertté. Az idei kiállítás fő célja azonban nem e hiány pótlása, nem a mintegy fél évszázaddal ezelőtt készült képek köztudatba való emelése, esztétikai elemzése, művészi kvalitásának boncolgatása. Ez a tárlat a recepció- és kultúrtörténet része, a modern intermediális, a szövegek és képek viszonyát feltáró kutatások fontos állomása lehet. Révész Emese művészettörténész rámutatott arra,³ hogy „a tisztelgő ünneplés tárgya maga a kultusz”, az intézmény pedig a kilencvenes évek végén fellendülő irodalmi kultusz kutatás központja volt. A rendezők a második terem fali installációjával is hangsúlyozzák, hogy a grafikák egyben kortörténeti dokumentumok, a régi kartontároló szekrény fiókjai és a kartoncédulák jelképezik a múzeumi szemlélet és gyakorlat változásait. „A múzeum, mint tudományos, művészeti színtér, maga alakítja a diszciplína, így esetünkben az irodalmi muzeológia elméletét és gyakorlatát, s különböző pozitív fordulatokat és tévedéseket is tartalmazva az archívum, s benne a gyűjtemények jellegét, arculatát” – hangzott el E. Csorba Csilla megnyitóbeszédében. A múzeumi gyakorlat változását szemléltetik többek között az interaktivitásra felhívó érintőképes monitorok is. A „montázsoló” program segítségével a kiállított munkák egyes elemeiből lehet új képeket varázsolni, a „képregény-készítő” játékosan idézi fel a *Tragédia* főbb jeleneteit, a harmadik program pedig fotókat (a '64-es előadás fotóit), illetve rövid összefoglalókat társít a színekhez.

Az első teremben bemutatott újságcikkek, fényképek, a Madách életútját összefoglaló diafilm és diavetítés, az MTV archívumából kölcsönzött tévéfelvétel, a régi Kékes TV, illetve az állványán elhelyezett *Film, Színház, Muzsika* magazin '64-es számai, a színmű korabeli kiadásai, valamint a Képzőművészeti Kiadó – Magyar Nemzeti Galéria – Ludwig Múzeum közös kiadásában 1991-ben megjelent *Hatvanas évek. Új törekvések a magyar képzőművészetben* című kiállítás katalógusa próbálja felidézni azt a kultúrpolitikai közeget, ahol a műalkotások és az „új” interpretációk megszülettek. Major Tamás a vele készített interjúban elmondja, hogy a *Tragédiát* Lucifer és Ádám intellektuális párharca teszi izgalmassá, az, hogy Lucifer valódi ellenfélre akadt, aki nem csak tanul tőle, hanem meg is kérdőjelezi tetteit, és Ádám elbukhat ugyan, de az „eszme” mindig győzni fog, ami bizonyos értelemben merész kijelentésnek is tekinthető.

A kiállítást összességében nagyon előremutónak tartom, mégis azt gondolom, hogy csak egy szűk réteghez szól, a fiatalabb korosztálytól, a hagyományos megközelítésmódokat kedvelő látogatóktól valószínűleg távol áll, mert számukra nehezen megfogható az az eszmeiség, amit a kurátorok közvetítenek. Talán az sem változtatna ezen a tényen, ha tágabb recepció-, hatás- és művészettörténeti kontextusba ágyoznák a hatvanas évek tendenciáinak, kultúrpolitikájának bemutatását. Többen hiányolják a kortárs nézőpontot is, ennek hiánya azonban indokolható azzal, hogy a

győri Rómer Flóris Múzeum „Vagyok – bolond szó. Voltál és leszesz. / Örök levés s enyészet minden élet.” jelígyével illusztrációs pályázatot hirdetett professzionális képzőművészeknek és a művészeti felsőoktatás hallgatóinak, a pályázatra beérkezett művek pedig október végétől láthatóak voltak intézményükben.

(PIM, 2014. június 18.– december 5.)

Jegyzetek

¹ Az ember tragédiáját a Nemzeti Színházban mutatták be, Budapesten.

² Wehner Tibor megnyitóbeszéde 150:50 – Az évforduló évfordulója. *Madách Retro* címmel a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület online magazinja oldalán jelent meg, 2014. 07. 16-án. http://www.magyarmuzeumok.hu/kiallitas/1924_15050_az_evfordulo_evforduloja.

³ Révész Emese: *A Madách-ügy*, ÉS, LVIII. évfolyam, 36. szám, 2014. szept. 5.

